

DİL ŞAŞIRTIR BİZİ

Erdoğan BOZ

Evet dil şaşırtır bizi; hem hayrette bırakır hem de yanıltır...

Dil en çok da şairleri ve yazarları hayrette bırakır. Şairler ve yazarlar dil dünyasının kâşifleridir, her an yeni bir keşif peşindedirler. Onlar bu keşif heyecanını asla kaybetmek istemezler, aksi hâlde şairliklerini yitireceklerini de iyi bilirler. Aşağıdaki mısraları hayretle okuyanlar, bir şairin keşif dünyasını takip edebilirler.

Sen bana yeni yılsın her dakika

Her dakika bir yaşıma daha giriyorum.

Sen, benim üstüne titrediğim güzel ve yeni

Saatim kadar saadetimin gözbebeği zamansın... (Sezai Karakoç)

Dilin şaşırttığı diğer bir kesim de dil araştırmacılarıdır. Dil onları kimi zaman öyle şaşırtır ki en iyi bilinen kurallar boşa çıkabilir. Oysa araştırmacının buna her an hazır olması gerekir. Araştırmacı bu geçici/anlık yanılgıdan derhâl kurtulmalı ve yeni bir keşfin peşinde olmalıdır.

Dil üzerinde çalışanlar, dilin doğal yapısını çok iyi bilmelidir. En başta dil, mekanik bir yapı değildir. Daha açık söylersek dil bir makine değildir. O hâlde dil araştırmacısı bir makine ustası gibi davranarak dilden her zaman aynı şeyleri üretmesini ve hep aynı sonuçları vermesini bekleyemez.

Dil doğası gereği daha çok organik bir yapıya benzer ve bu özelliği ile herkeşe her an yeni şeyler sunmaya hazırdır. Yeter ki araştırmacılar buna hazır olsunlar. Bu anlamda bir dil araştırmacısı, kendini hayrette bırakacak keşifler peşindeyse bir kuyumcu inceliğine ve bir cerrah dikkatine sahip olmalıdır ki bu keşifleri yapabilsin.

Dil şaşırtır bizi...

Kuralları dayatan ve kurallar dışında bir başka ihtimale açık olmayan zihinler yani belirlenmiş izlerin peşinden gidenler ve hep aynı izlere basarak aynı şeyleri söyleyenler hep yanılırlar. Nasıl mı? Aşağıdaki örneklere bir bakalım:

“Dışarı çık-madan beni göremezsin.”

“Dışarı çık-madan beni görmelisin.”

Sıradan bir bakış açısıyla her iki tümcede *çık-* eyleminin aldığı {-madan} biçim biriminin yapısı ve işlevi aynıdır. Oysa birinci tümcedeki {-madan} biçim biriminin yapısı “-madan <<*-ma-dı-n” biçiminde olup “-madıkça, -mayınca” ulaçlarıyla aynı dil bilgisel anlamı verirken ikinci tümcedeki {-madan} biçim biriminin yapısı eksiltiye uğramış bir ilgeç öbeğine dayanır ve {-ma+dan önce} biçiminde olup olumsuz bir anlam içermez.

Dil çözümlemelerinde dil bilgisinin ezberlenmiş ve zamanla içi boşalmış kurallarını dayatmak hem dil araştırmacısını köreltir hem de dilin keşfedilmemiş inceliklerine ulaşmayı engeller. Dil üzerine yapılacak her türlü bilimsel çalışmada asıl olanın, dili tasvir etmek olduğu belki kural dayatmamak olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Nasıl ki ağaç dalları ve gövdesi çoğu kere bir cetvel gibi dümdüz uzamaz, sürekli sağa sola dal budak verir ama her ağacın kendi bütünlüğü içinde muntazam ve mükemmel bir yapısı vardır, işte dil araştırmacısı da dilin yapısını böyle görmelidir. Ancak o zaman farklılıkları yakalayabilir.

İşte bu ve buna benzer sayısız örnek gösteriyor ki dil şaşırtır bizi...

Dil araştırmacısı şunu ilke olarak kabul etmelidir; en çok bilinen ve en çok yazılıp çizilen bir konu bile yeniden ve yeniden çalışılabilir ve dilin bize sunacağı sürprizlerle karşılaşılabilir. Aksi hâlde yasalaştırılmış kurallar gözleri kör edip zihinleri kapatabilir. Bu durumda bilim üretilemez; yapılan iş bilgi tekrarı ve ezberciliktir.

Ezbercilik bilim ve sanatın gelişmesindeki en büyük engeldir. Ezber, eğitimde belli dönemlerde işe yarayabilir ancak bir anlayış olarak zihne ve günlük pratiğe yerleştikten sonra bir daha terk edilemez. Bu yüzden ezberciler sürprizlere kapalıdır ve asla bilgiyi, sanatı içselleştiremezler. Belli bir ezber üzerinden giden ve zihnini zorlamayan dil araştırmacısı da asla tekrardan öteye gidemez.

Dil şaşırtmalı bizi, ansızın çıkıp gelen bir dost gibi...

Ezberlenmiş ve aşırı kurallaşmış bilgi, yeni bilgilerin önündeki en büyük engeldir. Bu anlamda derslerde öğretilen her bilgi, potansiyel olarak böyle bir tehlikeyi içinde barındırır. Oysa öğrenilen her bilgi, yeni bilgilere kapı açıyor olmalıdır.

Dil kurallar bütünü olduğu kadar kural dışılıklar manzumesidir de. Dilin kurallı tarafı araştırmacıların ölçüp biçmeleriyle ortaya çıkar. Buna kabaca “dil bilgisi kuralları” diyebiliriz. Bu kurallardan başka araştırmacıların henüz fark etmedikleri veya derinlemesine araştırmadıkları sayısız konu, henüz dil bilgisi kitaplarına girmemiştir. Öyle ki araştırmacıların istisna olarak bir kenara ayırdıkları ve kural dışı diye belirledikleri hemen her şey zamanla kural olup çıkabilecektir. O hâlde dil araştırmacısı, sürekli uyanık bir zihne sahip olacak ve ezberden ısrarla uzak duracaktır.

Dilin bizi şaşırtacak yanına ulaşılmak isteniyorsa en başta şunlar yapılmalıdır:

Dil konserve edilemeyeceği gibi dilin kurallarını tespit etmeye çalışan dil bilgisi de konserve edilemez. Dil bilgisinin dili tasvir etmek için kullandığı terimler, tanımlar, yöntemler, teoriler ve kuramlar da kalıplaşmamalı. Yanlış anlaşılmasın, elbette büsbütün kural tanımazlık içine girip bir kaos ortamı oluşsun demiyoruz ancak bütün sosyal bilimlerde olduğu gibi dil bilgisinde de belirlenmiş bütün kuralların zamanla değişime açık olması gerektiği asla gözden kaçırılmamalı ve gelenek asla kutsallaştırmamalıdır.

Gelenek, dil araştırmacısının dile bakışını doğrudan etkiler. Gelenekçi dil araştırmacısı sorgulamaz, geçmişten aldığı mirası olduğu gibi sürdürme çabasındadır. Bir geleneğe dayanmayan geleneksiz dil araştırmacısı ise geleneği tamamen reddederek hareket etmeyi yeğler. Bunlara karşılık gelenekli dil araştırmacısı bir geçmişe dayanmakla birlikte sorgulayıcıdır, sürekli değişimi ve yenilenmeyi savunur.

Dile yapılacak en büyük hizmet, onu koruma altına almak değildir. Hele dil bilgisi böyle bir göreve asla soyunmamalıdır. Dil bilgisi dili koruyamaz, katı bir dil bilgisi anlayışı olsa olsa dilin gelişmesine engel olur. Dili geliştirmek, onu işlemek sanatla ve bilimle olur. Dile kuralcı bir polis edasıyla veya bir kalıp işçisi kaballığıyla yaklaşamaz. Bu durumda dil kendisini açmaz. Aşırı kuralcılık, sıradanlık, yüzeysellik ve ezbercilik, araştırmacıların en büyük handikabıdır. Aşırı kuralcı ve farklılıklara kapalı olanlar, dilin şaşırtıcı tarafından hep mahrum kalırlar.

Dil araştırmacısı beklenmediklerin peşinde olmalıdır. Söylenmişleri söylemek hem ucuz hem de kolaydır. Dil, bize siyah ve beyaz arasındaki onlarca ton farkı kadar incelikler sunar. O hâlde dili anlamaya çalışan araştırmacı, yalnızca keskinliklerin ve belirlenmişliklerin tarafında olmamalı, son söz; dil bizi şaşırtmalı...